

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 10, Sayı 26, Mart 2023 / Volume 10, Issue 26, March 2023

REFORMİST PEDAGOJİNİN BİR YANSIMASI OLARAK OSMANLI İTTİHAT MEKTEPLERİ 1911 PROGRAMININ PEDAGOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Pedagogical Investigation of The Ottoman Ittihat Schools Curriculum as A Reflection of Reformist Pedagogy

Makale Türü/ Article Types : Arařtırma Makalesi/Research Article
Geliř Tarihi/Received Date : 10.11.2022
Kabul Tarihi/Accepted Date : 01.03.2023
Sayfa/Pages : 117-129
DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2023.236>

Sümer AKTAN

(Doç. Dr.), Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir / Türkiye, e-mail: saktanus@gmail.com, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0003-2938-7782>

Atıf/Citation

Aktan, Sümer, "Reformist Pedagojinin Bir Yansıması Olarak Osmanlı İttihat Mektepleri 1911 Programının Pedagojik Açından İncelenmesi", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 10/26, 2023, s. 117-129.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 10, Sayı 26, Mart 2023.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 10, Issue 26, March 2023.

ISSN: 2148-5704

REFORMİST PEDAGOJİNİN BİR YANSIMASI OLARAK OSMANLI İTTİHAT MEKTEPLERİ 1911 PROGRAMININ PEDAGOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Pedagogical Investigation of The Ottoman Ittihat Schools Curriculum as A Reflection of Reformist Pedagogy

Sümer AKTAN

Öz: 19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa ve Amerika'da güçlenen reformist pedagoji kısa zamanda Asya ve Uzakdoğu'da yayılmaya başlamıştır. Geleneksel eğitime tepki olarak ortaya çıkan bu pedagoji geleneksel eğitim düşüncesinin görmezden geldiği çocuğu eğitimin merkezine almış ve okul ile hayat arasındaki uçurumun ortadan kaldırılması bağlamında önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Bu pedagojik yönelim Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle 1908 sonrası dönemde hem siyasi hem de pedagojik gündemi oldukça fazla meşgul etmiştir. İmparatorluğun maddi ve manevi kurtuluşunu eğitimde gören geç Osmanlı dönemi aydınları için bu tarz bir eğitim düşüncesi oldukça cazip gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi ve kültürel hayatta oldukça önemli rol oynayan köklü bir hareket olan İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) de bu tartışmalara hem fikrî hem de pratik olarak katılmıştır. İTC'nin özellikle Rum ve Ermeni okulları ile rekabet edebilecek özel okulları teşvik ettiği görülmektedir. Bu özel okullar içinde Osmanlı İttihat Mektepleri de bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı reformist pedagojinin, geç Osmanlı döneminde İTC katkıları ile gelişen Osmanlı İttihat Mekteplerinin eğitim programına nasıl yansıdığını anlamaktır. Okulun eğitim programı üzerinde yapılan inceleme bir özel okul olarak kurulan Osmanlı İttihat Mekteplerinin eğitim programının dönemin diğer okullarından farklı olarak reformist çizgileri çok daha net bir şekilde gösterdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Reformist pedagoji, Osmanlı İmparatorluğu, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı İttihat Mektepleri

Abstract: Reformist pedagogy, which gained strength in Europe and America towards the end of the 19th century, soon began to spread in Asia and the Far East. This pedagogy, which emerged as a reaction to traditional education, put the child, who was ignored by the traditional education thought, at the center of the education process and made important breakthroughs in the context of eliminating the gap between school and life. This pedagogical orientation occupied both the political and pedagogical agenda in the Ottoman Empire, especially in the post-1908 period. For the intellectuals of the late Ottoman period, who saw the material and spiritual salvation of the empire in education, this kind of education was very attractive. The Committee of Union and Progress [CUP], a well-established political movement that played a very important role in the political and cultural life of the Ottoman Empire, also participated in these discussions both intellectually and practically. It is seen that the society especially encourages private schools that can compete with Greek and Armenian schools. Among these private schools are the Ottoman Union Schools. The aim of this study is to understand how the reformist pedagogy was reflected in the education program of the Ottoman Union Schools, which developed with the contributions of the CUP in the late Ottoman period. The examination on the curriculum of the school revealed that the curriculum of the Ottoman Union Schools, which was established as a private school, showed the reformist lines much more clearly than the other schools of the period.

Key Words: Reformist pedagogy, Ottoman Empire, The Committee of Union and Progress, Ottoman Ittihat Schools

Giriş

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) tarafından yazılan *Émile* isimli eser sadece bir ütopyik roman olmamış aynı zamanda bir pedagojik hareketin de ilmi hâli olmuştur.¹ Rousseau tarafından ileri sürülen düşünceler ilk olarak Kıta Avrupa'sı ve daha sonra da Kuzey Amerikan pedagoji düşüncesini şekillendirmiştir.² Gelişen bu pedagojik hareket hızla popüler olmuş hatta kısa bir zamanda Asya ülkelerinde de gündeme gelmiştir.³ Reform pedagojisi veya ilerlemeci (progressivist) pedagoji olarak isimlendirilen bu hareket on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Osmanlı aydınlarının da tartıştığı güncel bir konu hâline gelmiştir. Tevfik Fikret'in (1867-1915) Yeni Mektep olarak adlandırdığı bu pedagojik eğilim özellikle 1908 sonrası dönemde pedagojik tartışmaların neredeyse hep merkezinde yer almıştır.⁴ Bu tartışmalarda odak noktası olan kavramlar içinde çocuğun hürriyeti, iş eğitimi, demokratik sınıf, oyun ile öğretim, erken çocukluk eğitimi gibi kavramlar ilk sıralarda gelmektedir. Yine karakter eğitimi, okul ile hayat arasındaki uçurumun ortadan kaldırılması gibi düşüncelerin geç Osmanlı pedagojik düşüncesinin ana tartışma konuları olduğu görülmektedir.⁵ Bu tür konuların gündeme gelmesinin en önemli nedenleri arasında Osmanlı aydınlarının İmparatorluğun içine düştüğü derin buhrandan çıkış için eğitimi ve okulları bir araç olarak görmesi yatmaktadır.

Gerçekten de özellikle 19. yüzyılın sonlarından itibaren toprak kayıpları ve dış borçlar ile sarsılan Osmanlı Devleti'nin güçlü bir eğitim ve okul sistemi ile kurtulacağı düşüncesi aydınlar arasında neredeyse bir iman konusu hâline gelmiştir.⁶ Bu düşünce dönemin en önemli siyasi partisi olan İTC içinde de oldukça güçlü bir yer edinmiştir.⁷ Özellikle o dönemde oldukça güçlü olan azınlık ve misyoner okulları ile rekabet edebilme isteğinin yanı sıra İTC ideolojisini benimsemiş nesillerin yetişmesi sorunu İTC içinde yeni çözüm önerilerinin öne çıkmasına neden olmuştur. Özellikle içinde çok farklı etnik unsuru barındıran Selânik şehrindeki farklı etnik kökenden gelen toplulukların eğitim aracılığı ile ortaya koydukları kültürel ilerleme İTC içinde eğitimin ve kapsamlı bir eğitim siyasetinin teşekkül etmesinin ana nedenidir.⁸ Temel odak noktası toplumu, içine düştüğü derin cehalet ve gerilikten kurtarmak olan bu yeni eğitim siyasetinin hayata geçirilmesi için İTC yönetimi acil tedbirler uygulamaya koymuştur.

Bu tedbirlerin başında özellikle halk eğitimi kapsamında değerlendirilebilecek gece dersleri gelmektedir. Bu kurslarda verilen dersler halkın anlayabileceği düzeyde basitleştirilmiş ve toplumun kültür düzeyini yükseltmeye yöneliktir.⁹ Yine İTC tarafından uygulamaya konulan bir diğer uygulama da tıpkı azınlıkların yaptığı gibi Müslüman Türk nüfusun özel okul açmasını kolaylaştırmaktır. Bu noktada İTC öncü bir rol oynamış ve 1909 yılında *Osmanlı İttihat Mektepleri* adında bir dernek kurulmuştur.¹⁰ Derneğin temel görevi ülkenin dört bir yanında özel teşebbüs gayreti ile okullar açarak memleketin menfaatinin kişisel menfaatten üstün olduğuna inanan nesiller yetiştirmektir. Kuşkusuz böyle bir organizasyonun yani ülke genelinde

¹ Christopher Peckover, "Realizing the Natural Self: Rousseau and the Current System of Education" *Philosophical Studies in Education* 43, (2012): 84-94.

² Lawrence A Cremin, "John Dewey and the progressive-education movement, 1915-1952" *The School Review* 67, no. 2 (1959): 160-173.

³ Yoko Yamasaki, *Educational Progressivism, Cultural Encounters and Reform in Japan* (New York: Routledge, 2017).

⁴ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma* (Ankara: Vadi Yay., 1997).

⁵ Mustafa Ergün, *II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketleri 1908-1914* (Ankara: Ocak Yay., 1996).

⁶ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (İstanbul: YKY, 2003).

⁷ Ercan Uyanık, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Toplumsal Mühendislik Aracı Olarak Eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Eğitim Politikaları (1908-1918)". *Amme İdaresi Dergisi* 42, no. 2 (2009): 67-88.

⁸ Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (İstanbul: İletişim Yay., 1996); Hasan Taner Kerimoğlu, "II. Meşrutiyet'in İlk Yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Eğitim Politikası ve Rumlar". *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 22 (2007): 133-143.

⁹ Ali Çiftçi, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Örgütlenme ve Yönetim Yapısı İçinde Kulüplerin Yeri". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 37 (2016): 115-141.

¹⁰ Songül K. Kurt, "Osmanlı Devleti'nde Türklerin Açtığı Özel Mektepler". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2013): 105-123.

açılacak bir okul sisteminin belirli bir program dâhilinde öğretim vermesi gerekmektedir. Zaten dönemin önde gelen eğitimcilerinden ve aydınlarından olan Mustafa Sâti Bey'in de (1880-1969) ifade ettiği gibi eğitimde Osmanlıların geri kalmasının en önemli nedeni işlerin belirli bir plan ve sistem ile görülmemesidir.¹¹ Bu gerçeklikten hareketle Osmanlı İttihat Mektepleri için bir eğitim programı basılmıştır. Program sadece dersleri konu konu veren bir anlayıştan çok yeri geldiğinde öğretmenlere nasıl bir pedagojiyi takip edeceklerini de dikte eden didaktik bir metin havasında kaleme alınmıştır. Bu çalışmanın temel problemi bir özel okul olarak kurulan Osmanlı İttihat Mekteplerinde derslerin işlenmesinde kullanılması planlanan okul öncesi ve ilkökul kademelerine ait bu eğitim programının dönemin pedagojik ruhunu nasıl yansıttığını anlamak ve bu okullardaki eğitimin gayelerini belirlemektir. Çalışmanın ilk problemi incelenen okul programında etkileri görülen reformist pedagojinin ne olduğunu açıklamaya odaklanmıştır. İkinci problem, eğitim programında bu pedagojik anlayışın izlerini sürmek, eğitim programında reformist çizgilerin ne şekilde belirlendiğini ortaya koymaktır. Çalışmanın sonuç kısmında ise Osmanlı İttihat Mekteplerinin okul öncesi ve ilkökul eğitim programının günümüz pedagojisi ile ilişkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.Reformist Pedagoji veya Yeni Mektep Düşüncesi

Öğretmenin sınıf içindeki egemenliği, derslerin hayat ile kopuk olduğu, ezberlemenin ve bedensel cezaların olduğu bir öğrenme sürecini betimleyen geleneksel eğitim tarihinde oldukça sık bir şekilde tenkit edilmiştir. Özellikle öğrenme sürecinde hiçbir kıymet verilmeyen çocuk neredeyse her türlü ızdıraba katlanan bir tür köle olarak tasvir edilmiştir.¹² Bu düşüncenin değişmesi oldukça uzun bir zaman almıştır. Jean-Jacques Rousseau tarafından kaleme alınan *Émile* döneminde kınanmış ve yasaklanmış olmasına karşın Fransız İhtilali'ni takip eden günlerde ihtilalin eğitim politikasının temel perspektifini oluşturmuştur.¹³ Rousseau bir çocuğun doğumundan itibaren eğitim serüvenini izah ettiği bu ütopyik romanda o zamana değin kınanan ve eleştirilen çocukluğu insanın en önemli gelişim evresi olarak tanımlamış ve çocukların eğitim sürecinde onları serbest bırakmanın, keşfetmenin ve merakın, geliştirilmesi gereken unsurlar olduğunu vurgulayarak yeni bir eğitim paradigması ortaya atmıştır.¹⁴ Bu eğitim paradigmasında öğretmen sınıf içinde ders anlatan bir rolde değil öğrenci ile oyunlar oynayan, ona belirli bilgileri ezberletmeyen fakat onu bilgiye yönlendiren, çocuğun kendini tanıması için gerekli ortamı hazırlayan bir kişiliğe bürünmüştür. Böylece *Émile* tabiatın kucağında sürekli olarak araştıran ve sorular sorarak kendini zenginleştiren bir atmosfer içinde yetişmiştir. Rousseau'nun bir hayalî kahraman ve ütopya üzerine inşa ettiği eseri uzun bir zaman geçmeden Avrupa pedagojisinde kendini göstermeye başlamıştır.

Rousseau'nun düşüncelerinin Avrupa'da yayılmasında kuşkusuz yakın arkadaşı İsviçreli eğitimci Pestalozzi'nin (1746-1827) önemli katkıları olmuştur.¹⁵ Pestalozzi hem *Émile* adlı eseri çok iyi bir şekilde incelemiş hem de kendi yazdığı eserler için *Émile* adlı eseri örnek almıştır. Yazdığı Lienhard und Gertrud adlı kitap onun Rousseau pedagojisini daha ileri bir noktaya taşıdığı bir çabayı temsil etmektedir.¹⁶ Pestalozzi'nin yayınları ve Avrupa'da gelişen sanayi ve şehirleşme ile ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sorunlar eğitim meselesinin önemini bir kat daha artırmıştır. Sanayide çalışacak işçilerin asgari düzeyde bile olsa okuryazar olması ve temel matematik bilgisine sahip olmasının sağladığı avantajların erken bir dönemde fark edilmesi

¹¹ Mustafa Sâti, "İzah-ı Meslek" *Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası* 1, no.1 (1909): 1.

¹² Michel de Montaigne, *Denemeler I* (Ankara: Say Yay., 2011).

¹³ Jean Bloch, *Rousseauism and Education in Eighteenth-Century France* (Oxford: The Voltaire Foundation, 1995).

¹⁴ Jürgen Oelkers, "Rousseau and the image of 'modern education'". *Journal of Curriculum Studies* 34, no. 6 (2002): 679-698; Thomas Davidson, *Jean-Jacques Rousseau and Education According to Nature* (London: Heinemann, 1898).

¹⁵ Michael R Heafford, *Pestalozzi: His Thought and Its Relevance Today* (New York: Routledge, 2016).

¹⁶ Thomas E. Smith. "Rousseau and Pestalozzi: Emile, Gertrude, and Experiential Education" in *Sourcebook of Experiential Education: Key Thinkers and Their Contributions*, eds. Thomas E. Smith & Clifford E. Knapp (New York: Routledge, 2011), 40-45.

Avrupa’da okullaşmanın gelişmesine olumlu bir etki sağlamıştır.¹⁷ Fakat bu tarz bir okullaşmanın geleneksel anlamda bir okul perspektifini yeniden ürettiği de başka bir gerçektir. Bu geleneksel okul düşüncesine yönelik sistematik bir başkaldırının özellikle İngiltere merkezli olması dikkat çekicidir. Bunun temel nedeni İngiltere’de hızlı bir şekilde gelişen sanayi ve bunun sonucunda ortaya çıkan sorunların rol oynadığı söylenebilir. Özellikle on dokuzuncu yüzyılda Rousseau ve Pestalozzi’den etkilenen Cecil Reddie’nin (1858-1932) açtığı özel okul yeni bir pedagojinin ve yeni bir felsefenin somutlaşmış bir ifadesidir.¹⁸ Reddie tarafından açılan “Abbotsholme” okulu kısa zamanda pedagojik bir çekim merkezi hâline gelmiştir. Avrupa’nın pek çok ülkesinden gelen ziyaretçiler okulda verilen eğitimi hayret ve şaşkınlıkla izlemişler, geleneksel eğitime karşı bu meydan okumanın çekiciliği ise kısa bir zamanda Avrupa’nın farklı kentlerinde açılan benzer okullar ile farklı bir aşamaya geçmiştir. Yine 1893 yılında İngiltere’de John Haden Badley (1865-1967) tarafından açılan Bedales Okulunda yine bu eğitim düşüncesinin önemli bir yansıması olarak ele alınabilir.¹⁹

Bu yeni pedagojik hareket neredeyse aynı dönemde Osmanlı aydınlarının da dikkatini çekmiştir. Osmanlı coğrafyasında Rousseau’nun *Émile* isimli çalışması aslında 1867 senesinin Mayıs ayında Fransa’ya giden Ziya Paşa’nın (1829-1880) dört buçuk yıllık bir çalışması neticesinde Türkçeye kazandırılmıştır.²⁰ Ziya Paşa’nın bir nevi sürgün yaşantısında uğraştığı bu tercüme oldukça dikkat çekicidir. Çıkardığı gazete ile ilgili sürekli baskı altında olan Ziya Paşa’nın bu tercüme ile uğraşmasının nedeni belki de eserin ön sözünde ifade ettiği şu hususlardır:

İnsan çocuktan olur çocuk da terbiye ile insan olur. İnsanlarda şî’âr-ı insaniyyet olan sıdk u vefâ kalmadı devlet yıkıldı millet bitti deyü her bâr te’essüf ediyoruz. Lâkin sebep aradığımızda meselâ zulm-i cehâlet irtikâb gibi birçok esbâb-ı izâfîyye görüp hâlin salâhını anların izâlesinde sanıyoruz. Dâ’imâ bu nokta-i nazardan bed’ ile çalışıyoruz çabalıyoruz yine umduğumuz te’sîrât-ı haseneyi görmüyoruz belki anın aksini görüp şaşırıyoruz ve me’yûs u mütehayyir kalyoruz. Acaba niçin bir kerre de bu esbâbın mebdâisine ve anlardan üss-i esâs olan terbiye-i umûmi cihetine atf-ı nazar-ı im’ân etmiyoruz?²¹

Ziya Paşa’nın tespitinde de görüldüğü gibi İmparatorluğun içine düştüğü bunalım ve buhrandan çıkışın yolu eğitim olarak görülmektedir. Tıpkı Ziya Paşa gibi ülkenin kurtuluşunu eğitimde gören bir diğer aydın da Tevfik Fikret’tir. Fikret’in zihin dünyasında kuşkusuz Rousseau yer etmiş olsa bile o daha çok Cecil Reddie ve Abbotsholme Okulunu kendisi için bir hedef olarak ele almıştır. Çocukların öğretmenleri ile beraber şen şakrak oyunlar oynadıkları, tabiatın kucagında yer alacak ve çocukları sadece zihinsel değil fiziksel ve duygusal olarak yetiştirecek bir okul tasavvuruna sahip olan Tevfik Fikret bu okul tasavvurunu *Yeni Mektep* olarak ifade etmeyi uygun bulmuştur.²² Bu ifade zaman içinde Osmanlı pedagoji düşüncesinde reform pedagojisi veya ilerlemeci pedagoji ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

1908 yılında İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile basında görülen canlanma kendini basın ve yayın faaliyetlerinde de göstermiştir.²³ Yayımlanmaya başlayan pedagoji dergileri ve kitaplar oldukça zengin bir tartışma ve düşünce dönemini de başlatmıştır.²⁴ Birbirinden farklı pedagojik düşüncelere ilişkin eserler tercüme veya telif edilmiş, gazetelerin en temel konuları içinde

¹⁷ Michael Sanderson, "Literacy and social mobility in the industrial revolution in England". *Past & Present* 56 (1972): 75-104.

¹⁸ Peter Searby, "The New School and the New Life: Cecil Reddie (1858-1932) and the early years of Abbotsholme School". *History of Education* 18, no. 1 (1989): 1-21.

¹⁹ Roy Denton & Penny Wake. *Bedales School: The First Hundred Years* (London: Haggerston Press, 1993).

²⁰ İhsan Sungu, "Ziya Paşa'nın Emile Tercümesi". *Tercüme* 1, no.1 (1940): 62-73.

²¹ Mustafa Apaydın, "Ziya Paşa'nın Emil Çevirisinin Önsözü". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7 (2001): 146.

²² Tevfik Fikret, *Yeni Mektep* (İstanbul, 1325), 4.

²³ Aykut Kansu, *1908 Devrimi* (İstanbul, İletişim Yay., 1995).

²⁴ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi* (Ülken Yay., İstanbul: 1992).

eğitim ve öğretim meseleleri gündemin ilk sırasını oluşturmuştur.²⁵ Yeni bir insan tipi yaratmaya ve devleti içine düştüğü buhrandan kurtarma azim ve gayreti içinde olan İTC, eğitim alanında istediği değişimleri gerçekleştirebilmek maksadı ile ülkenin her köşesinde kulüpler ve okullar açmaya başlamıştır. Toplumun kültür düzeyini yükseltmenin yanında politik bir sosyalizasyonu da yapacak olan bu oluşumlar içinde okullar ayrıca büyük bir önem taşımaktadır. İTC tarafından kurulan Osmanlı İttihat Mektepleri İTC'nin eğitim alanında tasavvur ettiği değişimi gerçekleştirecek kurumlar olarak görülmüştür. İTC'nin istediği insan modeli büyük oranda Ziya Gökalp'ın düşünce dünyası bağlamında gelişse de bu okullar dönemin çocuk merkezli, iş pedagojisini yansıtan bir eğitim programını uygulamaya gayret etmişlerdir. Bunun en açık göstergesi ise Osmanlı İttihat Mekteplerinin eğitim programıdır.

2. Osmanlı İttihat Mektepleri

Daha önce de değinildiği gibi, İTC meşrutiyetin ilanından kısa bir zaman sonra eğitime ilişkin kapsamlı bir programı uygulamaya koymuştur. İTC, ulusal bir bilinç geliştirmek maksadı ile o dönemde oldukça sorunlu bir coğrafya olan Balkanlardan başlayarak Müslüman Türk çocuklarının eğitimi için okullar açmaya karar verir. Bu amacın gerçekleşebilmesi için 1909 yılında Osmanlı İttihat ve Terakki Mektepleri isimli bir dernek kurulur. Derneğin temel hedefi ülke çapında okullar açarak İTC'nin ideolojisini yeni yetişen kuşaklara aktararak politik sosyalizasyonu gerçekleştirmektir.²⁶ Çok kısa bir zaman için Balkanlar başta olmak üzere Anadolu, Suriye ve Trablusgarp olmak üzere pek çok yerde okullar açılır. Bu okullar içinde model alınan okul ise Selânik İttihat ve Terakki Mektebidir.²⁷

İTC tarafından yürütülen bu okullaşma hareketi aynı zamanda özel okullar için de teşvik edilmiştir. Rum ve Ermeniler ile yabancı misyoner okulları ile rekabet edebilecek özel okulların kurulması bu açıdan önem taşımaktadır. Bu teşvik sürecinin ilk meyvelerinden birisi de Osmanlı İttihat Mektepleri Cemiyetidir.²⁸ Kurulan bu cemiyet tarafından açılan İttihat Mekteplerinin de dönemin eğitim hedefleri ile tutarlı bir yol tuttuğu söylenebilir. Zaten bu dönemde açılan neredeyse tüm Müslüman özel okulları İTC ile yakın ilişki içinde olmuş ve İTC'nin koyduğu ilkeler doğrultusunda eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürütmüştür. Osmanlı İttihat Mektepleri (OİM) bir özel okul olarak kurulmuştur. Çocuk bahçesi olarak isimlendirilen okul iki yıllık bir süreye sahip iken, ilkökul kademesi üç yıl olarak planlanmıştır.

3. Osmanlı İttihat Mektebi Çocuk Bahçesi ve İptidai Programı

Çalışmanın ana problemini oluşturan OİM programı 29 Ağustos 1327 / 11 Eylül 1911 tarihinde yayımlanmıştır. *Osmanlı İttihat Mektebi Çocuk Bahçesi ve İptidai Mektep Programı* adı ile İstanbul'da Ahmet İhsan ve Şürekâsı matbaasında basılmıştır. Toplam otuz dört sayfa olan programda ilk olarak çocuk bahçesi olarak adlandırılan ana okulu programı izah edilmiş ve hemen arkasından da ilk okul programı yıllara göre düzenlenmiştir.

OİM programının başlangıcı çocuk bahçesi olarak adlandırılan okul öncesi döneme aittir. Çocuk bahçesi programında okul öncesi iki sene olarak planlanmıştır. Bu iki sene içinde yer alan dersler içinde oyun, müzik, bahçıvanlık, jimnastik, el işleri, resim, ahlak, ilm-i eşya, Türkçe, kıraat ve Fransızca dikkati çekmektedir. Çocuk bahçesi programında verilen açıklamalar -özellikle öğretmenlere programı nasıl uygulayacaklarına dair verilen direktifler- incelendiğinde reform pedagojisinin yansımaları çok açık bir şekilde görülmektedir.

Çocuklara kitapla hiçbir ders okutturulmaz. Çocukları oynatmak, eğlendirmek suretiyle ameli olarak sıhhat ve terakkiyat-ı bedenilerine, ahlaklarına, fikirlerinin tenvirine hizmet edilir. Oyun, hava müsait ise bahçede, hava müsait olmadığı vakitler sınıftan piyanoya veya

²⁵ Mustafa Ergün, *II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketleri 1908-1914* (Ankara: Ocak Yay., 1996).

²⁶ Nafi A. Kansu, *Türk Eğitim Tarihi* (Ankara: Nobel Yay., 2016), 143.

²⁷ Hakan Aydın, "İttihat ve Terakki Mekteplerinin yapısal özellikleri üzerine bir inceleme" (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008), 11.

²⁸ Songül K. Kurt, "Osmanlı Devleti'nde Türklerin Açtığı Özel Mektepler", 119.

şifahi teganniye tatbik-i aheng ü hareket ederek el ele hafif ve nazik rakslarla oynar, hep bir ağızdan teganni ederler. Bu senede çocukların cismen neşvünemasına ve istifadelerine hizmet etmek birinci derecede haiz-i ehemmiyet olduğu için her ders arasında çocuklar yarım saat bu rakslar ve tegannilerle oynatılır. Muallimenin taht-ı nezaretinde zararsız ve bu mekteplere mahsus oyuncaklar verilerek eğlendirilir.²⁹

Programın ilk sayfasında verilen direktifler reform pedagojisinin de temel argümanları olarak ele alınabilir. Okul öncesinde ders kitabının bir araç olarak ele alınmaması reform pedagojisinin de temel ilkeleri arasında yer almaktadır. Hayatın kitaptan değil bire bir deneyerek ve deneyimleyerek öğrenileceği düşüncesi Rousseau pedagojisinde ve Pestalozzi'de önemli bir yer tutmaktadır. Yine programın bir diğer dikkat çeken özelliği oyunu sadece bir eğlence olarak değil aynı zamanda çok önemli bir pedagojik araç olarak ele almasıdır. Oyun ile çocuğun sağlığının gelişmesinin yanında ahlak ve fikir terbiyesi açısından da öneminin vurgulanması reformist pedagojinin bir yansıması olarak programda yer bulmuştur. Yine ders arasında çocuklara şarkılar eşliğinde dans ettirilmesi ve oyuncakların birer pedagojik araç olarak görülmesi reform pedagojisinin önemli birer kazanımı olarak okunabilir.

Dönemin pedagojik ruhunun bir diğer yansıması da bahçıvanlık ile ilgili etkinliklerdir. Oldukça basit bir şekilde temel bahçe işleri ile ilgili faaliyetlerin yer aldığı bu ders kapsamında bahçe işlerinde kullanılan aletlerde tanıtılmıştır. Osmanlının son dönemlerinde ziraat eğitimi yüksek öğretim açısından önemli bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Özellikle Halkalı'da kurulan Ziraat Mektebi bu açıdan dönemin önemli bir girişimdir.³⁰ Bu konu 1908 sonrası dönemde de önemle ele alınmıştır. Ziraat eğitiminin sadece yükseköğretim değil tüm okul kademelerine yaygınlaştırılması hatta ziraat üzerine odaklanan mesleki okulların kurulması düşüncesi oldukça yoğun rağbet görmüştür. Okul öncesi eğitimde ziraat eğitimine giriş olarak ele alınabilecek olan bu derste öğrencilere okul bahçesinde yer alan bitkilerin tanıtılması, bitkilerin Türkçe isimlerinin kavratılması, yine bahçıvanlıkta kullanılan araçların tanıtılması vurgulanmıştır.

Çocuk bahçesi programında reformist bir diğer eğilim de jimnastik dersinde kendini göstermektedir. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde beden eğitimi alanında yapılan en önemli atılım İsveç usulü jimnastik eğitiminin okullarda uygulanmasına yönelik çabalardır. II. Abdülhamit döneminde askerî ve sivil okullarda uygulanmasına yönelik çalışmaların olduğu İsveç usulü jimnastik kısa bir zaman için beden eğitiminde yaygın bir kabul görmüş ve okul programlarına da girmiştir.³¹ Osmanlı İttihat Mektepleri için eğitim sadece bireyin karakter açısından bilgi ve kültür düzeyi noktasından yetiştirilmesi değil beden terbiyesi açısından da dinç ve sağlıklı nesiller yetiştirmek anlamına geldiği için okullarda fiziksel eğitime büyük bir önem verilmiştir.³² Reform pedagojisinin bir diğer yansıması da el işleri ve resim dersleridir. El işleri eğitiminde Fröbel usulünün tatbik edilmesini isteyen programda kâğıt işleri, basit tahta işleri ilk sırada gelmektedir. Keza resim dersi de programda kendine yer bulur. Resim dersi çocuklar için bir nevi okuma yazmaya hazırlık dersi olarak ele alınmıştır. Arap alfabesinin geometrik özelliğinden hareketle harflerin farklı ve basit resimlerinin yaptırılması programda dikte edilen esaslardandır.³³ Okul öncesi eğitimde derslerin tamamen Türkçe olarak yapılması vurgulanmıştır. Bu durum yine dönemin politik perspektifinin bir yansıması olarak ele alınabilir. Programda yer alan ilm-i eşya dersi de yine çocuğun etrafını tanınması, günlük hayatta birebir etkileşim içinde bulunduğu olaylar ve nesnelere hakkında çocuğun bilgi ve anlayışını

²⁹ *Osmanlı İttihat Mektepleri: Çocuk Bahçesi ve İptidai Programı* (İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1327), 3

³⁰ Donald Quataert, *Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908* Çev. Nilay Özok Gündoğan, Azat Zana Gündoğan (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2008).

³¹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF.MKT)*, Dosya No: 704, Gömlek Nu: 31, Tarih: 29 Zilhicce 1320 (29 Mart 1903).

³² Sanem Y. Ateş, *Asker Evtatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Döneminde Beden Terbiyesi, Askeri Tâlim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri* (İstanbul: İletişim Yay., 2012), 101-105.

³³ *Osmanlı İttihat Mektepleri: Çocuk Bahçesi ve İptidai Programı*, 4.

geliştirmeye yönelik hayat ile içi içe olan bir derstir. Programda dikkati çeken bir diğer ders de Fransızcadır. Okul öncesinde başlayan bir lisan eğitimi mektebin kurucularının eğitimden beklentilerinin oldukça yüksek olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Çocuk bahçesinin ilk yılında Fransızca konuları çocuğun günlük hayatı ile iç içedir. Çocuğun elbiselerinin kısımları, vücudunun bölümleri ile 1'den 10'a kadar saymanın öğretilmesi istenmektedir.³⁴

Çocuk bahçesinin ikinci sınıf programı biraz daha sadedir. İkinci sene için dersler aynı olmakla beraber derslerin içeriğinin genişletilmesi tavsiye edilmiş ve sadece bazı dersler için somut içerik önerilerinde bulunulmuştur. Bunun temel nedeni görev yapan öğretmenlerin yeterliliğine olan güven olabilir. Fransızca dersi için dikte edilen içerikte ise öğrencilere küçük cümleler kurarak iletişime alıştırmaya yönelik tavsiyeler yapılmıştır. Fransızca ile ilgili dikkat çeken bir nokta ise programın sonuna eklenmiş bir uyarıdır. Bu uyarıya göre teneffüslerde oynanacak oyunlarda öğrencilerin Fransızca iletişim kurmaları istenmiştir. Lisan eğitimi açısından ele alındığında bu yaklaşımın oldukça önemli olduğu söylenebilir. Daha ana okuluna giden öğrencilerin okulda oynadıkları oyunlarda Fransızca iletişime alıştırmaları lisanın pratik boyutuna verilen önemin bir göstergesi olarak ele alınabilir. Yine İTC'nin istediği yeni insan tipi bağlamında ele alındığında Batı kültürüne açılan kapının anahtarı olarak görülen Fransızcanın öğretilmesinin sosyal ve politik gayeleri olduğu da ifade edilebilir. Genel olarak bir değerlendirme yapılacak olursa, Osmanlı İttihat Mekteplerinin okul öncesi dönem veya ana okulu programının reform pedagojisinin ana hatlarına tamamen temas ettiği söylenebilir.

Osmanlı İttihat Mektepleri iptidai okul programı yine aynı kitapçık içinde verilmiştir. İptidai okul programı üç yıllıktır. Bu üç yıllık zaman içinde her yıl okutulacak dersler ve ilgili açıklamalar programda mevcuttur. Tablo 1'de sınıflara göre verilen dersler görülmektedir.

Tablo 1. Osmanlı İttihat Mektepleri İlkokul Ders Programının Sınıflara Göre Dağılımı

1. Sınıf Dersleri	2. Sınıf Dersleri	3. Sınıf Dersleri
Türkçe, Fransızca, Hesap, Malumat-ı Ahlakiye, İlm-i Eşya, Coğrafya, Tarih, Resim, Terbiye-i Bedeniye, Musiki, Müslümanlara Ulum-ı Diniye, Gayrimüslimlere Lisan-ı Maderzad.	Türkçe ve Yazı, Fransızca ve Yazı, Hesap, Malumat-ı Ahlakiye, Malumat-ı Medeniye ve İlm-i Eşya, Coğrafya, Tarih, Terbiye-i Bedeniye, Musiki, Resim, Müslümanlara Kur'an-ı Kerim ve Ulum-ı Diniye, Anasır-ı Saire Evladına Lisan-ı Maderzad	Türkçe ve Yazı, Fransızca ve Yazı, Sarf, Hesap, Malumat-ı Ahlakiye, Malumat-ı Medeniye, İlm-i Eşya, Coğrafya, Tarih, Resim, Terbiye-i Bedeniye, Musiki, Müslümanlara Kur'an-ı Kerim ve Ulum-ı Diniye, Anasır-ı Saireye Lisan-ı Maderzad.

Ders programında ilk dikkati çeken nokta ilk üç sınıfta derslerin sayısının birbirinden farklı olması ve bazı derslerin içeriğinin aynı olmasının yanında isminin farklı olarak yazılmasıdır. Birinci sınıfta gayrimüslimlere ana dili dersi olarak ifade edilen ders ikinci sınıfta diğer unsurların çocuklarına ana dili adını almış ve üçüncü sınıfta ise diğer unsurlara ana dili olarak değiştirilmiştir. Yine birinci sınıfta temel dinî bilgileri kazandırmaya yönelik bir ders olan ulum-ı diniye dersi ikinci ve üçüncü sınıfta Kur'an-ı Kerim ile birleşmiştir.

Türkçe dersinin içeriği incelendiğinde okuma yazma öğretiminde haftten cümleye giden bir yolun tavsiye edildiği görülmektedir. Bu yöntem o dönem için sürekli olarak vurgulanan ve

³⁴ Osmanlı İttihat Mektepleri: Çocuk Bahçesi ve İptidai Programı, 6.

çocuğun olabildiğince hızlı bir şekilde cümle okumaya geçmesini sağlayan tümevarım yöntemini belirtmektedir. Nitekim II. Meşrutiyetin ilanını takip eden günlerde Darülmuallimin müdürü olan Mustafa Sâti Bey de aynı görüşü hem öğretmen okulunda hem de öğretmenlere yönelik konferanslarda savunmuştur.³⁵ Bu durum okuma yazma öğretimi açısından programın reformist çizgisini yakaladığı söylenebilir. Program okuma ve yazma öğretimi için öğretmene yol gösteren direktifleri de sunmaktadır.

Talebeyi alıştırmak için evvela şifahi dersler verilir. Şifahi ve gayet sade sualler ile ifade-i meram için kesb-i mümarese etmelerine muavenet edilir. Telaffuz yanlışlıkları kemal-i itina ile tashih olunur. Sualler kısa olacak ve çocuğun zihnini yormayacak derecede terbiye-i ahlakiyeye hizmet eyleyecek ve kısa cevapları istilzam edecektir. Muallim daima cem sigası ile hitap eder ve şakirdanın esna-yı tekâmülünde ahenksiz sözler, adi tabirler, hasis fikirler, sahte tavırlar tashih olunur.³⁶

Programda yabancı dil olarak verilen Fransızcanın öğretiminde de yine dönemin oldukça meşhur ve güncel bir dil öğretim yöntemi olan Berlitz Metodu esas olarak kabul edilmiştir. Berlitz Metodunda yetkinliği olan bir öğretmen tarafından verilecek dersler tamamen bu yönetime uygun olacaktır. Berlitz Metodu yabancı dil öğretiminde ana dilinin kullanılmadığı, sözlü iletişime öncelik verdiği kadar diğer becerileri de önemseyen bir yaklaşımdır.³⁷ Yöntem sadece Fransızca değil o dönemde İmparatorluk genelinde oldukça artan Alman nüfuzunun etkisi ile yaygınlaşan Almanca için de kullanılan modern bir dil öğretim yaklaşımıdır.³⁸ Bu açıdan ele alındığında dil öğretimi noktasından da programın zamanın ruhunu yakaladığı söylenebilir.

Malumat-ı Ahlakiye dersi için altı temel madde sıralanmıştır. Bu maddelerde hem öğretmenin bu ders kapsamında çocuklara kazandıracığı yetkinlikler sıralanmış hem de sınıf içinde öğrencilerin nasıl bir davranış yapısı içinde olacakları açıklanmıştır:

- 1-Şakirdanda hissiyat-ı insaniyetkârane-yi inkişaf ettirecek mükâlemeler, ahlaki manzumeler ve hikâyeler tertip edilir ve ezberletilir ve izah edilir.
  - 2-Muallim talebesini daima nazar-ı dikkati önünde bulundurur. Hâl-i inkişafta gördüğü fezaili teşvik ile fena ahvalleri tashih eder. Şakirdana rıfk ile muamele edilir.
  - 3-(İntizam) devamda intizam. Sa'ye intizam. Kitaplarda intizam. Esvapta intizam.
  - 4-(Nezafet) nezafet-i vücut, nezafet-i libas. Eller, yüz, ayaklar temiz, saçlar her sabah taranmış, esvap fırçalanmış ve lekesiz olacak, söküük ve yırtığı bulunmayacak, düğmeler tam ve her tarafı iliklenmiş, kunduralar boyanmış ve muntazam bağlanmış, fes püsküllü ve kalıplı olacaktır.
  - 5-(Hürmet) anaya, babaya, muallime ve kendisinden büyüklere hürmet, riyadan ve bilhassa yalandan içtinap (mükâlemeler ve hikâyelerle) daima telkin olunacaktır.
  - 6-(Muhabbet) bütün insanlara muhabbet ve icabında muavenet (ufak hikâyeler).
  - 7-(Usul-i Muaşeret) herkese karşı güler yüz, tatlı dil, selam ve resm-i selam, adab-ı selam, adab-ı sual, adab-ı cevap, sofrada adabı sırası ile bilamel talim olunur.
- (Muallimlerin her sözü, her tavır ve hareketi, kıyafeti, şakirdan üzerinde gayet derin ve imhası müteassir intibaat bıraktığından muallimlerin daima talebeye numune-i imtisal olacak evza ve etvar göstermeleri elzemdir).³⁹

Malumat-ı ahlakiye dersinin temel hedefi toplumsal hayatta insani münasebetlerde başarılı bireyler yetiştirmek olarak verilebilir. Bu kapsamda temel olarak ilköğretim programı bireylerde düzen ve tertip, temizlik, saygı, yardımlaşma ve sevgi ile adab-ı muaşeret olmak üzere beş temel yetkinliği geliştirmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Ahlak ile ilgili 1908 öncesi dönemde genelde dinî bir ahlak anlayışının telkini önemli iken, meşrutiyet sonrası

³⁵ Mustafa Sâti, "Elifbayı Nasıl Öğretmeli" *Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası* 1 (Şubat 1326):20-23.

³⁶ *Osmanlı İttihat Mektepleri: Çocuk Bahçesi ve İptidai Programı*, 8.

³⁷ Gerhard J. Stieglitz, "The Berlitz Method". *The Modern Language Journal* 39 no.6 (1955): 300.

³⁸ Ersoy Topuzkanamış, "Teaching Turkish to Germans in 1910s in Istanbul and Berlin: Bolland's Book *Turkisches Lesebuch für Deutsche*". *History of Education & Childrens Literature* 14, no. 2 (2019): 585-602.

³⁹ *Osmanlı İttihat Mektepleri: Çocuk Bahçesi ve İptidai Programı*, 10-11.

dönemde –dinî perspektif devam etse de- ahlakın toplumsal yaşam ile olan irtibatının daha fazla vurgulandığı söylenebilir. Yine ilkokul programında dikkat çeken bir diğer ders de ilm-i eşyadır. Dersin adı o dönemde genelde dürus-ı eşya olarak geçerken⁴⁰ OİM ilkokul programında ilm-i eşya olarak verilmiştir. Eşya dersinin temel gayesi çocuğa içinde yaşadığı sosyal yapı içinde üretim-tüketim ilişkilerinde kullanılan araçlar ve toplumsal yaşamı kolaylaştıran teknolojik araçları tanıtarak çocukta toplumsal hayatın dinamiklerine yönelik bir kavrayış geliştirmektir. Bu kapsamda yazılan ders kitaplarında çocuğun yakın çevresinde gözlemlediği doğa olaylarından başlayarak günlük hayatını oluşturan pek çok farklı unsurun nasıl ve ne şekilde geliştiği açıklanmaya çalışılır. Eşya dersi ile ilgili verilen açıklamada dersin mutlaka görsel araç ve gereçlerle veya tecrübelerle işlenmesi gerektiğinin vurgulanması da reformist pedagojinin okullar için tasavvur ettiği bir diğer yeniliğin yansımasıdır. Birinci sene için verilen konu başlıkları şunlardır: insan vücudunun bölümleri, hıfzıssıhha, çocuğun bildiği hayvanlar ve özellikleri, bazı bitkiler, hava ve su, genel bilgiler ve dört mevsim.⁴¹

OİM Programı'nda ilkokul ikinci sınıf için verilen ders sayısı on bir adettir. Bu dersler içinde yine reform pedagojisinin çizgilerinin belirgin olduğu dersler bulunmaktadır. Fransızca dersi ikinci sınıfta da yine Berlitz yöntemi ile devam etmektedir. Malumat-ı Ahlakiye dersinin konuları birinci sınıf ile aynı paralelde giderken dersin içeriğinin biraz daha derinleştiği görülmektedir. Mal ve Servet başlığı altında çocuklara tasarrufun önemi ve iktisadın anlamı, borçtan kaçınma, emeğin asil bir vazife olduğu gibi konulara temas edilmiştir. Kuşkusuz iktisat ve servet, emek ve tasarruf ile borç gibi başlıkların programda yer alması tesadüf değil tam tersine Osmanlı Devleti'nin o dönemde yaşadığı derin ekonomik krizin bir yansıması olarak ele alınabilir. Toplumun iktisadi konular hakkında bilgi sahibi olması, tasarruf alışkanlığının gelişmesi gibi konuların küçük yaşta çocuklara kazandırılması aynı zamanda bir nevi finansal okuryazarlık bağlamında da ele alınabilir. Terbiye-i Bedeniye olarak geçen beden eğitimi dersinde de dönemin ruhunu müşahade etmek mümkündür. Beden eğitiminde İsveç usulü jimnastiğe devam edilirken aynı zamanda çocukları askerliğe alıştırmak için ayak talimlerinin önemi vurgulanmıştır. Programın yayımlandığı tarih Osmanlı Devleti için oldukça kritik dönemlere denk gelmektedir. 1908 yılında Avusturya'nın Osmanlı toprağı olan Bosna'yı ilhakı keza programın yayımlandığı 1911 yılı Ağustos ayında İtalya ile savaşın ayak seslerinin işitilmeye başlanması örnek olarak verilebilir.⁴² Beden eğitimi dersinde askerliğe ilişkin vurgunun bu bağlamda okunması gerekmektedir. Üçüncü sınıf programında on dört adet ders bulunmaktadır. Derslerin genellikle isim olarak aynı olduğu ve bazı derslerin eklendiği görülmektedir. Örneğin sarf dersi Türkçe dersinden ayrıdır. Bu sınıfta verilen derslerde örneğin terbiye-i bedeniye dersinde askerlik vurgusu ve futbol oynatılması yine dikkati çeken noktalar içinde yer almaktadır.

Sonuç: Geç Osmanlı Döneminde Bir Özel Okul ve Programı

Özel Müslüman okulları, 1908 sonrası dönemde Rum ve Ermeni okullarıyla birlikte farklı yabancı okullar ve misyoner okulları ile rekabet etmek, Müslüman toplumunun eğitim ve öğretim alanlarına daha fazla girmesini temin maksadı ile devrin iktidarı tarafından desteklenmiştir. Hatta bu konuda İTC kendisi bizzat inisiyatif olarak ülke genelinde pek çok İttihat ve Terakki Mektebi açmış, sadece mekteplerle yetinilmemiş halkın kültür düzeyini yükseltmek amacı ile gece dersleri tarzında halk eğitimine yönelik çabalar, yine bu kapsamda ele alınabilecek çeşitli kulüpler açılarak özel girişimler teşvik edilmiştir. Bu teşviklerin bir yansıması olarak İstanbul'da çokça özel okul açılmış ve belirli süreler içinde eğitim sektöründe aktif olarak rol almışlardır. Bu okulların içinde OİM ilk sıralarda gelmektedir.

⁴⁰ İstanbul Darülmuallimini müdürü Mustafa Sâti Bey tarafından kaleme alınan ve ilkokullarda okutulan bir ders kitabı olan Dürus-ı Eşya isimli ders kitabı buna bir örnek olarak verilebilir.

⁴¹ *Osmanlı İttihat Mektepleri: Çocuk Bahçesi ve İptidai Programı*, 12.

⁴² H. T. Güzel, "Hasta Adam Osmanlı Devleti Karşısında Başarılı Bir İtalyan Diploması Örneği: Trablusgarp Savaşı". *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 2 (2017): 90.

OİM’de uygulanmak üzere hazırlanan okul öncesi / çocuk bahçesi ve ilkökul programı 1911 yılında basılmıştır. Programın en önemli özelliği sadece bir özel okula ait olmayıp yayımlandığı dönemin pedagojik ruhunu da yansıtmasıdır. Amerika ve Avrupa’da altın çağını yaşayan ve Anglo-Sakson dünyada progresivist Almanya-Avusturya’da reform pedagojisi olarak geçen bu pedagojik yönelimin esasını okul ile hayat arasındaki uçurumun kaldırılması, öğretimin hayat ile ilişkisinin temini, çocuğun duygularının öğrenme sürecindeki önemi ve iş pedagojisi gibi boyutlardan oluşmaktadır. Özellikle 1908 sonrası dönemde Türkiye’de hızla gelişen basın özgürlüğü beraberinde pedagoji alanında da farklı tartışmaların fitilini ateşlemiş ve on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Türk aydınları arasında tanınmaya başlayan Rousseaucu pedagoji düşüncesi ve bu düşünce üzerinde yükselen çocuk ve hayat merkezli pedagojik eğilimler Türkiye’de yayınlar ile yakından tanınmaya başlanmıştır. Batılı ülkelerde özellikle Almanya’da oldukça güçlü bir şekilde gelişen bu pedagojik yönelim hem devlet bürokrasisinde hem de aydınlar ve eğitimciler arasında popüler olmaya başlamıştır. İmparatorluğu, içine düştüğü buhrandan çıkaracak yegâne güç olarak eğitimi ama modern ve çağdaş eğitimi gören aydınlar bu eğitim düşüncesinin okul programlarında yer bulması noktasında önemli gayretler göstermişler ve bu konuda da belli bir başarıya ulaşmışlardır. Bu başarının önemli bir yansıması da OİM eğitim programında kendini göstermektedir.

İmparatorluk için oldukça sancılı denilebilecek bir dönemde yayımlanan program hem eğitim olgusuna bakış açısı hem de içerdiği dersler ve bu derslere yönelik açıklamalar, reformist çizgisi ve İmparatorluğun o dönemde yaşadığı buhranın yansıması olan içeriği ile dikkat çekmektedir. Okul öncesi dönemde Fransızca dersini başlatan ve iki yıl okul öncesi ve üç yıl ilkökul döneminde olmak üzere beş yıllık bir Fransızca programını Berlitz Yöntemi ile uygulaması OİM’nin reformist özelliğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Yine beden eğitimi derslerinde İsveç usulü jimnastik ile bahçivanlık gibi derslere yer vermesi de bu açıdan önem taşımaktadır. Beden eğitimi derslerinde yapılan askerlik vurgusu da dönemin politik iklimini yansıması açısından önemlidir. Bu durum İTC’nin toplumu en küçük ferdinden başlayarak politik olarak indoktrinasyona tabi tutma sürecinin ilkökul boyutundaki bir yansıması olarak ele alınabilir. Hem devlet okullarının programında hem de özel okul programlarında görülen bu reformist eğilim 1923 yılında cumhuriyetin ilanı ile daha farklı bir boyuta girecek ve çok daha güçlü olarak kendini hissettirecektir.

Kaynakça

- Apaydın, Mustafa. "Ziya Paşa'nın Emil Çevirisinin Önsözü". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7 (2001): 146.
- Ateş, Sanem Yamak, *Asker Evlatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Döneminde Beden Terbiyesi, Askeri Tâlim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri* (İstanbul: İletişim Yay., 2012).
- Aydın, Hakan, "İttihat ve Terakki Mekteplerinin Yapısal Özellikleri Üzerine Bir İnceleme". Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (İstanbul: YKY, 2003).
- Bloch, Jean. *Rousseauism and Education in Eighteenth-Century France* (Oxford: The Voltaire Foundation, 1995).
- Cremin, Lawrence A. "John Dewey and the progressive-education movement, 1915-1952.". *The School Review* 67, no. 2 (1959): 160-173.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF.MKT)*, Dosya No: 704, Gömlek No.: 31, Tarih: 29 Zilhicce 1320 (29 Mart 1903).

- Çiftçi, Ali. "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Örgütlenme ve Yönetim Yapısı İçinde Kulüplerin Yeri.". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 37 (2016): 115-141.
- Davidson, Thomas. *Jean-Jacques Rousseau and Education According to Nature* (London: Heinemann, 1898).
- Denton, Roy. & Wake, Pennie. *Bedales School: The First Hundred Years* (London: Haggerston Press, 1993).
- Ergün, Mustafa. *II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketleri 1908-1914* (Ankara: Ocak Yay., 1996).
- Güzel, Hasan Tevfik. "Hasta Adam' Osmanlı Devleti Karşısında Başarılı Bir İtalyan Diplomasi Örneği: Trablusgarp Savaşı". *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 2 (2017): 78-118.
- Kafadar, Osman. *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma* (Ankara: Vadi Yay., 1997).
- Kansu, Aykut. *1908 Devrimi* (İstanbul, İletişim Yay., 1995).
- Kansu, Nafi A. *Türk Eğitim Tarihi* (Ankara: Nobel Yay., 2016).
- Kerimoğlu, Hasan Taner. "II. Meşrutiyet'in İlk Yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Eğitim Politikası ve Rumlar". *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 22 (2007): 133-143.
- Montaigne, Michel de, *Denemeler I* (Ankara: Say Yay., 2011).
- Mustafa Sâti, "Elifbayı Nasıl Öğretmeli" *Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası* 1 (Şubat 1326):20-23
- Mustafa Sâti. "İzah-ı Meslek." *Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası*, S. 1 (1326): 1.
- Oelkers, Jürgen. "Rousseau and the image of 'modern education'". *Journal of Curriculum Studies* 34, no. 6 (2002): 679-698.
- Osmanlı İttihat Mektepleri: Çocuk Bahçesi ve İptidai Programı* (İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1327).
- Peckover, Christopher. "Realizing the Natural Self: Rousseau and the Current System of Education". *Philosophical Studies in Education* 43 (2012): 84-94.
- Quataert, Donald. *Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908* Çev. Nilay Özok Gündoğan, Azat Zana Gündoğan (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2008).
- Sanderson, Michael. "Literacy and social mobility in the industrial revolution in England". *Past & Present* 56 (1972): 75-104.
- Searby, Peter. "The New School and the New Life: Cecil Reddie (1858-1932) and the early years of Abbotsholme School". *History of Education* 18, no. 1 (1989): 1-21.
- Stieglitz, Gerhard J. "The Berlitz Method". *The Modern Language Journal* 39 no.6 (1955): 300-310.
- Sungu, İhsan. "Ziya Paşa'nın Emile Tercümesi,". Tercüme 1, no.1 (1940): 62-73.
- Tevfik Fikret. *Yeni Mektep* (İstanbul, 1325), 4.
- Topuzkanamış, Ersoy. "Teaching Turkish to Germans in 1910s in Istanbul and Berlin: Bolland's Book *Turkisches Lesebuch für Deutsche*". *History of Education & Childrens Literature* 14, no. 2 (2019): 585-602.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* (Ülken Yay., İstanbul: 1992).

Yamasaki, Yoko. *Educational Progressivism, Cultural Encounters and Reform in Japan* (New York: Routledge, 2017).

Zürcher, Eric Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (İstanbul: İletişim Yay., 1996).

Summary

The aim of this study is to examine the relationship between the pre-school and primary school curriculum of the Ottoman Union Schools, which was one of the private schools that increased rapidly in the Ottoman geography, especially in the post-1908 period, and the reform pedagogy, which was a very widespread pedagogical perspective of the period. The main purpose of the Ottoman Union Schools, which was a product of private school initiatives that developed especially under the leadership of the Union and Progress Party in the post-1908 period, is to create a private school profile that can compete with the Greek, Armenian and missionary schools living in the Ottoman Empire. .

The idea that the Ottoman Empire, which had been shaken by land losses and foreign debts since the end of the 19th century, would be saved with a strong education and school system became almost a matter of faith among the intellectuals. This idea also took a very strong place in the most important political party of the period, the CUP. In addition to the desire to compete with the minority and missionary schools, which were quite powerful at that time, the problem of raising generations who adopted the ideology of the CUP led to the emergence of new solution proposals within the CUP. Especially in the city of Thessaloniki, which contains many different ethnic elements, the cultural progress brought about by the communities of different ethnicities through education is the main reason for the formation of education and a comprehensive education policy within the CUP. The CUP administration has implemented urgent measures for the realization of this new education policy, whose main focus is to save the society from the deep ignorance and backwardness it has fallen into.

At the beginning of these measures are night classes that can be evaluated within the scope of public education. The lessons given in these courses are simplified to a level that can be understood by the public and are aimed at raising the cultural level of the society. Another practice put into practice by the CUP is to facilitate the Muslim Turkish population to open private schools, just as minorities do. At this point, the CUP played a leading role and an association called Ottoman Union Schools was established in 1909. The main task of the association is to open schools all over the country with the effort of private enterprise, and to raise generations who believe that the interests of the country are superior to personal interests. Undoubtedly, such an organization, that is, a school system to be opened throughout the country, should provide education within a certain program. As Mustafa Sâti Bey (1880-1969), one of the leading educators and intellectuals of the period, stated, the most important reason for the Ottomans to fall behind in education is that things were not done with a certain plan and system. Based on this reality, a training program was published for the Ottoman Union Schools. The program has been written in the style of a didactic text that dictates what kind of pedagogy they will follow, rather than just an understanding that gives the lessons in the context of the subjects. The main problem of this study is to understand how this education program for pre-school and primary school levels, which is planned to be used in the teaching of lessons in the Ottoman Union Schools, which was established as a private school, reflects the pedagogical spirit of the period and to determine the aims of education in these schools.

The preschool / kindergarten and primary school program prepared to be implemented at OİM was published in 1911. The most important feature of the program is that it does not belong only to a private school, but also reflects the pedagogical spirit of the period in which it was published. The basis of this pedagogical orientation, which lived its golden age in America and Europe and passed as a reform pedagogy in the Anglo-Saxon world in the progressivist

Germany-Austria, is based on dimensions such as removing the gap between school and life, ensuring the relationship between teaching and life, the importance of the child's emotions in the learning process and business pedagogy. consists of. Especially in the post-1908 period, the freedom of the press, which developed rapidly in Turkey, ignited different debates in the field of pedagogy, and towards the end of the nineteenth century, the Rousseauian pedagogical idea, which started to be recognized among Turkish intellectuals, and the child and life-centered pedagogical tendencies that rose on this thought were published in Turkey. became well known. This pedagogical orientation, which has developed quite strongly in Western countries, especially in Germany, has become popular both in the state bureaucracy and among intellectuals and educators. Intellectuals, who studied education as the only power that would get the empire out of the depression it fell into, but modern and contemporary education, showed significant efforts to find this educational idea in school programs and achieved a certain success in this regard. An important reflection of this success manifests itself in the OIM curriculum.